

EKSKURSIE HAUTES FAGNES

6 oktober 1974

Speciaal voor de jongere leden van het Genootschap was er op deze zondag een stevige tocht door de Hautes Fagnes, het uitgestrekte Hoogveen dat gelegen is in het oostelijk deel van de Belgische Ardennen, ook wel eens het „dak” van West-Europa genoemd. Het is er inderdaad bijzonder hoog; gemiddeld zo'n 550 meter. Het hoogste punt van België, de „Signal de Botrange” op 694 meter moet we dan ook hier zoeken en deze uitkijktoren is de hoogste waarnemingspost in dit wat groot uitgevallen laboratorium voor natuurminnende wetenschapslieden. Voor geologen, biologen, klimatologen en historici is het Hoogveen (ook wel genoemd De Hoge Venen), dat zelfs enkele ijstijdrelikten herbergt, een haast onuitputtelijke bron van inspiratie. Het zat er dan ook dik in, dat het voor de 16 liefhebbers van het Genootschap, die voor de gelegenheid vroeg hun bed uit moesten, een geslaagde dag zou worden.

Na een snelle rit, o.a. door het rustieke dal van de Voer, werd in de Baraque Michel de kille ochtendnevel met een kop warme chocolademelk verdriven. De eerste zonnestralen kleurden het Pijpestrootjesgras (*Molinia caerulea* (L.) Moench) oranje tegen een zware donkerblauwe lucht aan de horizon. Dit gras heeft alléén onder aan de halmen enkele knopen; het verder knooploze gedeelte werd gebruikt om de lange stenen pijpen door te prikken. Ongeveer 80% van het Hoogveen is door deze sterk polvormende *Molinia* overwoekerd sinds op grote schaal afwateringsmaatregelen zijn genomen ten behoeve van naalddhoutplantages. Deze aanplant, en – in mindere mate – de massaal voorkomende *Molinia*, zijn in feite de schrik van iedere rechtgeaarde „veenbonk”. Het was voor de ekskursie dan ook moeilijk zoeken naar de wonderlijke roodkleurige blaadjes van de Zonnedaauw (*Drosera spec.*), de kleine klokjes van de Lavendelheide (*Andromeda polifolia* L.) en het misschien hier reeds uitgestorven Klimopklokje (*Wahlembergia hederacea* (L.) Rchb.).

De excursie-deelnemers temidden van de *Molinia*-polien.

Foto: Jan van Eijk.

De tocht verliep via Brochepierre, een klein driehoekig bosje dat als oriëntatiepunt diende, naar Noir Flohay. Zonder dat iemand het ter plaatse kon waarnemen waren we de voormalige Romeinse heirbaan, de Via Mansuerisca, overgestoken. Deze weg verbond Trier met Maastricht en was de kortste verbinding tussen beide door de Romeinen gekoloniseerde centra. Dat bij de aanleg ruim 8 km moeras moest worden overwonnen, was voor de Romeinse ingenieurs geen onoplosbaar probleem. Drie lagen zwarte houten dwarsliggers droegen de met stenen versterkte onderlaag van het wegoppervlak. Voor de ekskursie was het bijzonder jammer dat er van de opgravingen, welke enkele tientallen jaren geleden plaatsvonden, zo weinig meer te zien was. Voor de talrijke plantenliefhebbers onder de ekskursiedeelnemers was wél van alles te beleven. De Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe* L.) stond in volle bloei, de Veenbes (*Oxycoccus palustris* Pers.) met z'n fijne draden was hier en daar tussen het gras te vinden en de uitgebloeide Beenbreek (*Narthecium ossifragum* (L.) Huds.) stond er veelvuldig. Deze laatste plant is een lelieachtige en men vertelt ervan dat het vee door het eten van deze plant zwakke beenderen kreeg en breuken vaak voorkwamen.

Bij Noir Flohay (het „Zwarte Woud”) waanden we ons in een spookbos. Hier staan alleen nog gedrochten. Resten van dennen, tot ongelooflijke vormen kromgegroeid en nadien geteisterd door veenbranden. Deze proefaanplant van weleer is volkomen de mist ingegaan. Ze heeft het niet gehaald in het barre klimaat op het „dak van West-Europa”. Van de vormenrijkdom der dode takken werd uitgebreid geprofiteerd door de aanwezige fotografen. Jan van Eijk blijkt inmiddels een serie vergrotingen te hebben vervaardigd waarbij het grafische karakter van de boommonsters uitstekend wordt uitgebeeld. Zowel de Den (*Pinus spec.*) als de veel aangeplante Spar (*Picea abies* (L.) Karsten) zijn eigenlijk vreemd in deze streek. Uit o.a. verschillende plaatsnamen blijkt dat vooral de Beuk (*Fagus sylvatica* L.) al eeuwenlang verbonden is met het Hoogveen: Herbofaye, Clefay, Longfay, Ovifat (Fayard = Beuk).

Veel Beuken vonden wie die dag niet. Wel in het achter Noir Flohay liggende Geitzbusch een paar stukken loofbos bestaande uit voornamelijk Eik (*Quercus spec.*) en Lijsterbes (*Sorbus aucuparia* L.) Vooral ook de rijke ondergroei en het veelvormige dierenleven maken deze begroeiing met loofhout vele malen aantrekkelijker dan de sombere ten behoeve van mijnhoutproduktie aangelegde sparrenkultures.

De westkant van de eikestammen was meestal zilvergroen als gevolg van een overdadige begroeiing door korstmossen. Er tussenin werden meerdere keren spinnenesten aangetroffen die voorzien waren van een gesponnen fuik welke leidt tot de val van menig insekt.

Aan de rand van het bos baanden we ons een weg door de Adelaarsvarens (*Pteridium aquilinum* (L.) Kuhn) – een doorsnede van de stengel laat een dubbele Adelaar zien – en drie soorten bosbessen: de Gewone Bosbes (*Vaccinium myrtillus* L.), de Vossebes of Rode Bosbes (*Vaccinium vitisidaea* L.) en de zeldzame Rijsbes (*Vaccinium uliginosum* L.). De gewone bosbes heeft grote lichtgroene bladeren met een gezaagde rand; de blaadjes van de Vossebes zijn

Het spookbos bij Noir Flohay.

Foto: Jan van Eijk.

klein en gaafrandig; de Rijsbes heeft bessen met kleurloos sap.

Terwijl boven ons hoofd de Buizerds hun rondjes draaiden klonk in de verte het geruis van de Helle, één van de vele beken die hun oorsprong danken aan deze hooggelegen waterrijke schiervlakte. In dit gedeelte van z'n loop bleek de Helle zich al behoorlijk diep in het onderliggende gesteente (cambrosilurisch en devonisch) te hebben ingesneden zodat we de gelaagdheid en de opplooiing prachtig konden bekijken. In dit diepe enigszins rotsige dal hangt een zeer vochtige atmosfeer en het hoeft dan ook niet te verwonderen dat de rust in het dal menigmaal verstoord werd door vreugdekreten van mossenkenner Wim Labeij. Aan hem hebben we de determinatie te danken van 19 verschillende soorten blad- en levermossen. Behalve natuurlijk het onvermijdelijke Veenmos (*Sphagnum spec.*) vonden we o.a.:

Kussentjesmos (*Leucobryum glaucum* (Hedw.) B.S.G.); Sterremos (*Mnium punctatum* Hedw.); Sikkelderretje (*Dicranoweisia cirrhata* (Hedw.) Lindb.); Hunnebedmos (*Andreaea rupestris* Hedw.); Viertandmos (*Tetraphis pellucida* Hedw.); Kronkelsteeltje (*Campylopus brevipilus* (C. Müll.) B.S.G.); Platmos (*Plagiothecium undulatum* (Hedw.) B.S.G.); Viltmus (*Oligotrichum hercinicum* (Hedw.) Lam. et De Cand.).

Nadat we Wim's eigen boom (hij kent hem al jaren) vol zeldzame Baardmossen hadden bewonderd, schrokken we van een blik op het horloge en werd de Helle in versneld tempo stroomopwaarts gevolgd. Een erg sfeervol gedeelte met terzijde onder de bomen veel paddestoelen: o.a. Zwavelkopjes (*Hypholoma spec.*), Witte Koraalzwam (*Clavaria cristata*), Gele Koraalzwam (*Ramaria spec.*) en Fopzwam (*Laccaria laccata*). Onder eenzame Berkjes, aan de rand van de Fagne Walonne, beleefde de Vossebes zowaar z'n tweede bloei.

De Helle ontsloot ook hier nog z'n ondergrond: resp. veen, verweringsleem en steenbrokken. In het heldere ijzerhoudende doch voedselarme water was géén leven te ontdekken, hoewel we eerder op de dag, hemelsbreed niet zo ver daar vandaan, een rood-gekleurde (door het ijzerhoudende water?) Bruine Kikker hadden gevonden. Het schijnt dat zelfs hier de vroeger zo veel voorkomende amfibieën nagenoeg uitgestorven zijn.

Met de „Signal de Botrange” aan de horizon werd de tocht bergopwaarts voortgezet en wel met een grote boog om het bronnengebied van de Helle heen, waar het in deze regenrijke periode levensgevaarlijk kan zijn.

Na met enig sentiment over de grenssteen van het vroegere hertogdom Limburg gestreken te hebben, bracht een brede „oprijlaan” ons naar het knuppelpad dat voor nette bezoekers van de Baraque een gelegenheid is om van het uitzicht over het Hoogveen te genieten. Door een stroom voornamelijk duitssprekende toeristen baanden wij ons een weg naar het hotel met de ondankbaarste naam van het land, de „barak”. En daarmee verlieten wij het, tengevolge van de inspanningen van „les Amis de la Fagne”, als nummer één geklasseerde natuurreservaat van België. Met een goed glas werd na 7 uur wandelen in Eupen de ekskursie gesloten en iedereen was het erover eens dat dit voor de jongeren van het Genootschap beslist niet de laatste mag zijn. Dus tot binnenkort!

Ed de Grood.

WINTERSLAAP-NESTEN VAN DE EIKELMUIS

H. Hillegers

Op 7 en 8 april werden twee exemplaren van de Eikelmuis (*Eliomys quercinus* (Linnaeus)) in winterslaap aangetroffen in een sinds een half jaar onbewoonde boerderij te Honthem (gemeente Gronsveld). De Eikelmuis is een voor Nederland zeldzame diersoort en komt alleen in Zuid Limburg voor. Er zijn weinig gegevens gepubliceerd over levensgewoonten en speciaal over winterslaap-nesten. Aanleidingen genoeg om dit interessante dier onder uw aandacht te brengen.

In uiterlijk en levenswijze doet de Eikelmuis meer denken aan een eekhoorn dan aan een muis. Opvallend zijn de bonte kleuren: een roodbruine rug, witte flanken en een grijze buik, een zwart maskertje rond de bolle grote ogen, een lange tweekleurige staart met een mooie pluim en grote roze oren. De grootte ligt tussen die van een rat en een muis. Zijn verspreidingsgebied ligt in Zuid en Centraal Europa; pas in 1898 werd de Eikelmuis in Nederland „ontdekt” door Thijsse in Gulpen (IJsseling en Scheygrond, 1950). Deze late ontdekking is vooral toe te schrijven aan de nachtelijke levenswijze. De soort schijnt zich vooral op te houden in bossen, bosranden, kreupelhout en verlaten boomgaarden. Het voedsel bestaat voornamelijk uit plantaardig materiaal: vruchten, noten, bessen, wortels, knoppen e.d. maar ook dierlijk: eieren, insecten en jonge vogels.

Overdag verblijft de Eikelmuis in een zelfgemaakt bolvormig nest, in holle bomen, nestkastjes e.d. Tijdens de schemering en de nacht wordt voedsel gezocht.

De winterslaap duurt in onze streken vanaf september/oktober tot april/mei en wordt volgens IJsseling en Scheygrond (1950) en Van den Brink (1955) in zeer uiteenlopende ruimten gehouden. De eerstgenoemde schrijvers vermelden oude eekhoornnesten